

સંતસંગ બાલ્યાટિકા

સંપાદક : શાસ્ત્રી હરિકેશવદાસજી (ગાંધીનગર)

શ્રીહરિએ સ્વયં કહેલી એક કથા

- શાસ્ત્રી હરિપ્રિયદાસ (ગાંધીનગર)

બાલમિત્રો ! આજે આપણે એક સરસ મજાની વાત વાંચીએ. અને હાં, એ વાત પણ કેવી ! સ્વામિનારાયણ ભગવાને સ્વયં સંભળાવેલી. અને હા, તે પણ વળી અમદાવાદમાં ! અને હા, તે પણ નરનારાયણદેવની સન્મુખ બિરાજીને ! વાત એમ છે....

પરમાત્મા સ્વામિનારાયણ ભગવાન વિક્રમ સંવત ૧૮૮૨ ના ફાગણ વદ ત્રીજના દિવસે અમદાવાદમાં શ્રી નરનારાયણદેવની સન્મુખ વેદિકા ઉપર બિરાજમાન હતા. ભગવાને ગુલાબી રંગની પાઘ પહેરી હતી. પાઘમાં ગુલાબના પુષ્પના તોરા ઝુકી રહ્યા હતા. ગુલાબના ઘણા હાર ધારણ કર્યા હતા. અનેક પ્રાંતોથી ગામેગામથી આવેલા સંતો-હરિભક્તોની સભા થઈ હતી. પછી ભગવાન સ્વયં કહેવા લાગ્યા, હે ભક્તો ! એકવાર કોઈ એક નટમંડળી નીકળી કોઈ ગામમાં રાજાને જઈને વાત કરી કે અમારે અમારી વિદ્યા બતાવવી છે. રાજાએ હા પાડી. રાત્રે પ્રોગ્રામ નક્કી થયો. આ નટે રાજાને કહ્યું કે રાજા સાહેબ ! તમે આવો તો જ. પહેલાંના રાજાઓને ગમે ત્યાં રાત્રે કે દિવસે જવાનું થાય તો બીક લાગે નહી. અત્યારે તો છાનામાના હાજરી આપી આવે. જાહેરમાં જલ્દી આવે જ નહી. રાજાએ હા પાડી.

આ નટમંડળમાં નટ અને તેનું કુટુંબ અને બીજા વાજાંત્રો વગાડનારા આટલા જણા હતા. બીજું કોઈ નહી. ગામના ચોકમાં રાત્રે માણસો ભેગા થયા. રાજા પણ ત્યાં આવ્યા. બધી તૈયારીઓ થઈ પછી નટે રાજાને જઈને નમસ્કાર કર્યા અને પ્રોગ્રામ શરૂ કર્યો.

નટ એક સુતરનો દડો લાવ્યો. પછી કહ્યું કે જુઓ

બધા સાંભળો. અત્યારે આકાશમાં દેવો અને દૈત્યોનું યુધ્ધ ચાલે છે અને તેમાં દેવોની મદદમાં મારે લડવા જવાનું છે. અત્યારે તમારા દેખતાં હું સ્વર્ગમાં જઈશ.

આમ કહ્યા પછી રાજા પાસે ગયો અને વિનંતી કરી કે હું લડવા જાઉં છું. દેવોના પક્ષે લડતાં લડતાં કદાચ મારું મૃત્યુ થાય તો મારી આ પત્ની અને બાળકોના ભરણપોષણ માટે તમારે વ્યવસ્થા કરવાની રહેશે.

આમ કહીને તેણે સુતરનો દડો આકાશમાં ફેંક્યો. દડો આકાશમાં ગયો અને એક છેડો નટના હાથમાં રહ્યો. આ છેડાથી નટ ઉપર ચઢવા લાગ્યો, બધા જ એકીટશે જોઈ રહ્યા કે આવા ઝીણા સુતરના દોરા ઉપર આ નટ કેવી રીતે ચડી શક્યો ! નટ ઉપર ગયો પછી આયુધો અને શસ્ત્રોના અવાજ થવા લાગ્યા. હોકારા-દેકારાના પડકાર સંભળાવા લાગ્યા. બધાને લાગ્યું કે ખરેખર યુધ્ધ ચાલે છે.

ઘણીવાર પછી એક વસ્તુ બની કે નટનો એક હાથ હથિયાર સાથે કપાઈને નીચે પડ્યો. થોડીવાર પછી બીજો પડ્યો. એમ કરતાં કરતાં પગ, માથું, ધડ બધું નીચે પડ્યું. અને ખરેખર નટનું મૃત્યુ થયું. એમ જોનારાને લાગ્યું. નટના શરીરના ટૂકડા જોઈને સભામાં સન્નાટો થવાઈ ગયો.

ત્યાર પછી નટની પત્ની ઉભી થઈ. રાજાને કહેવા લાગી કે હવે મારા પતિનું મૃત્યુ થયું છે. તેથી હવે મારે જીવવું નથી. હું પણ મારા પતિના મૃતદેહ સાથે સતી થઈશ. ત્યારે રાજા બોલ્યા કે તમે એવું ન કરશો. હું તમને ભરણપોષણની બધી જ વ્યવસ્થા કરી આપું છું. મકાન પણ લઈ આપું છું તમે સુખેથી રહેજો. પણ આ નટની પત્ની માની નહી. એણે તો હઠ પકડી. પોતાના પતિના શરીરના ટૂકડા ભેગા કર્યા. લાકડાં મંગાવ્યાં. અને તેના પર નટની પત્ની બેસી ગઈ. જોતજોતામાં આગથી પત્ની બળી ગઈ બધા હાહાકાર કરવા માંડ્યા. દુઃખ વ્યક્ત કરવા લાગ્યા. અને જ્યાં ઉભા થવાની તૈયારી કરે છે ત્યાંતો સુતરનો દડો આકાશમાં ફેંકેલો તે દેખાયો અને કોઈ વ્યક્તિ ઉપરથી નીચે આવી રહી છે તેવું લાગ્યું. વ્યક્તિ વધુ નીચે આવી ત્યારે બધાને ખ્યાલ આવી ગયો કે આ તો એ જ નટ છે. તો આ મરી ગયો એ કોણ ! તેની પત્ની પણ સતી થઈ છે, હવે શું થશે ? નટ તો જમીન પર આવી ગયો. રાજા

શ્રી સ્વામિનારાયણ

પાસે ગયો અને પૂછ્યું કે રાજા સાહેબ ! મારી પત્ની ક્યાં છે ? ત્યારે રાજાએ કહ્યું, તે તો તમારા મૃત્યુ પછી સતી થઈ છે. નટે કહ્યું, રાજાજી ! જુદું ન બોલો, મારી પત્નીને તમે સંતાડી છે. રાજા કહે, મેં ક્યાંય સંતાડી નથી. આવી વાતચીત ચાલતી હતી ત્યાં તો નટે તેની પત્નીને બૂમ પાડી. બૂમ પાડતાંની સાથે જ રાજા જે પાટ ઉપર બેઠા હતા તે પાટની નીચેથી બહાર આવી. કોઈને સમજાણું નહીં કે આ બધું કેવી રીતે થયું. સૌએ તાળીઓ પાડી. નટને બક્ષિસો આપી પોતપોતાના ઘર ભેગા થઈ ગયા.

મિત્રો ! વાર્તા ગમી ને ? હા, તો આ વાર્તા કહીને સ્વામિનારાયણ ભગવાન એમ સમજાવે છે કે જેમ નટ લોકોના આવા ખેલ નટવિદ્યાને જે જાણતા હોય તેને આ બધું જોઈને નવાઈ ન લાગે પરંતુ જે ન જાણતા હોય તેને આશ્ચર્ય થાય.

એમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપની પાકી નિષ્ઠા હોય તેને ભગવાનના કોઈપણ ચરિત્ર વાંચે કે સાંભળે એમાં ક્યારે પણ શંકા ન થાય અને નિશ્ચય ડગે નહિ. માટે ભગવાનના સ્વરૂપનો દૈવ નિશ્ચય કરીને અનેકાનેક દિવ્ય ચરિત્રોના કરનારા ઈષ્ટદેવનું એક નિષ્ઠાથી સદા ભજન કરવું.

ગુરૂ ઝિન જ્ઞાન નહિ

- નારાયણ વી. જાની (ગાંધીનગર)

આધ્યાત્મિક અને સામાજિક ક્ષેત્રમાં જો સફળતા પ્રાપ્ત કરવી હોય તો તેના માટે કોઈ આવશ્યક પરિબળ હોય તો તે ગુરૂ છે. કોઈપણ શાસ્ત્રમાં ગુરૂનું સ્થાન ખૂબ જ ઉંચું આલેખાયેલું છે. કોઈપણ વ્યક્તિ, તે નાનો હોય કે મોટો, રાજા હોય કે રંક પણ ગુરૂની અનિવાર્યતા બધા માટે રહેલી છે. ગુરૂ તરીકે જેને જીવનમાં સ્થાન આપવાનું હોય તેની શું યોગ્યતા જરૂરી છે. તેની સમજણ આપણને આજની વાત બહુ સારી રીતે આપી શકશે.

વાત છે અમારાપુરી નગરની. બહું સુંદર તેમજ સુઆયોજિત રીતે તૈયાર કરવામાં આવેલા આ નગરમાં રાજા ખુશવંતસિંહ શાસન કરતા હતા. તેમની કચેરીમાં સારાસારા દરબારીઓ હતા. જેઓની કુશળ કામગીરીથી રાજ્યનું સંચાલન સુપેરે ચાલતું હતું. તેમાનાં કેટલાક

દરબારીઓને તો રાજા સાથે સારો મિત્રભાવ હતો. તેઓ ઘણીવાર રાજાને કોઈ વિદ્વાન, મહાત્મા કે કોઈ પંડિત જે પણ યોગ્ય લાગે તેને ગુરૂપદે સ્થાન આપવાની ટકોર કરતા. રાજાના ગુરૂ તો રાજાના ગુરૂ પણ કહેવાય. પહેલાના રાજાઓના રાજ્યોમાં રાજગુરૂનું સ્થાન ખૂબ જ ઊંચું ગણાતું.

મહારાજા ઘણીવાર દરબારીઓને કહેતા પણ બરા કે તમારી વાત સાચી છે કે મારે ગુરૂ કરવા જ જોઈએ. પણ રાજ્યગુરૂના પદને શોભે તેવા જ્ઞાની, મહાન, વ્યક્તિ મળવા તો જોઈએ ને ! ત્યારે દરબારીઓ કહેતા, અરે ! આપણા દેશમાં જ્ઞાનીની કોઈ ખોટ નથી. એક કહેતા લાખ મળી આવે. પણ આ રાજાના મનમાં ગુરૂની યોગ્યતા માટે કાંઈ જુદો જ વિચાર હતો. તેમના મતે - ગુરૂ એવા વ્યક્તિ કે એની સામે કોઈપણ વ્યક્તિ વાદ-વિવાદમાં ટકી ન શકે, તેના ઉપદેશને કોઈ પડકારી ન શકે, તેની વાતમાં કોઈને પણ શંકા ન હોય, એનામાં કોઈને કાંઈ પણ વાંક પણ ન દેખાય આવા બધા લક્ષણો હોવા જોઈએ.

દરબારીઓ કહે, એમાં શું..... તમારા મત મુજબના પણ ઘણા મળી જાય. રાજાએ તો કહી દીધું. જો એવું હોય તો શોધી લાવો એવા વ્યક્તિને, હું તેમને રાજ્યગુરૂનો દરજ્જો આપીશ. આખા નગરમાં આ વાત વાયુવેગે પ્રસરી ગઈ. એક નક્કી કરેલા દિવસે ગુરૂઓના મહામોટા સંમેલનનું આયોજન ગોઠવાયું. રાજાના ગુરૂ થવું કોને ન ગમે ! જ્ઞાની, પંડિત, મહાત્મા, ફકીર સહુ કોઈ આ સભામાં હાજર. પ્રથમ તો રાજાએ સહુનો સત્કાર કર્યો. પછી રાજાએ સહુ આગળ ગુરૂની યોગ્યતા માટેનો પોતાનો મત રજૂ કર્યો. આ સાંભળી આવેલા બધા વિચારવા લાગ્યા. આવું તો કેમ શક્ય બને ? એક પછી એક એ બધા વિભરાઈ ગયા.

આ વાતને ઘણા દિવસો વિત્યા. એક દિવસે કોઈ મહાત્મા ફરતા ફરતા આ નગરીમાં આવ્યા. તેમના કાને રાજાનો ગુરૂ વિશેનો મત અને સંમેલનની વાત આવી. કાંઈક મક્કમ ઈરાદે આ મહાત્મા બીજા દિવસે સવારે રાજદરબારમાં પહોંચ્યા અને ગુરૂ થવા માટેની પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી દીધી. સાથે રાજા પાસે એવી શરત

(અનુ. પેજ નં. ૨૪ ઉપર)

શ્રી સ્વામિનારાયણ

રાખી કે આપની સાથે મુલાકાત એકાંતમાં થવી જોઈએ. રાજાએ તૈયારી દર્શાવી. મહાત્માએ તો રાજાને બીજા દિવસે સવારે નદી કિનારે મુલાકાત માટે બોલાવ્યા.

મહાત્માજી કહે, આપણે નદીની સામે પાર જઈએ. ત્યાં હું તમને ઉપદેશ આપું. સામે પાર જવા હોડી મંગાવો. રાજાએ તરત હુકમ કર્યો, હોડી હાજર. હોડીને જોઈને મહાત્માએ મોઢું બગાડી નાખ્યું. આ હોડી તો સાવ મેલી ઘેલી થઈ ગઈ છે. તેમાં ઘસારા પડી ગયા છે. આ ન ચાલે. સારી હોડી મંગાવો. બીજી મંગાવી. તેમાં પણ ખામી બતાવી. ત્રણ, ચાર, પાંચ.... આમ કરતા તો સાંજ પડી ગઈ છતાં એક પણ હોડી મહાત્માએ પાસ ન કરી. રાજાને ક્રોધ તો ઘણો થયો પણ સમસમી રહ્યો. છેવટે રાજાને અકળામણ થઈ ને કહેવા લાગ્યો. મહાત્મા ! એવી તે કઈ હોડી હોય કે જેમાં કાંઈ પણ દોષ ન હોય ! આપણે ક્યાં તે ખરીદવાની છે ? સામે પાર જ જવું છે ને તો પછી ગમે તે જેવી હોય તેવી હોડીમાં જઈ શકાય. આમાં આટલા બધા દોષો જોવાની શી જરૂર છે ?

મહાત્માને થયું, હવે સારો સમય છે. રાજાને બોધ આપવાનો. તેમણે તો જોરજોરથી હસવાનું ચાલું કરી દીધું. રાજાને વિસ્મય થયું. આ તે કેવા મહાત્મા છે ! આખો દિવસ

હોડીઓ મંગાવી ને હવે હું પ્રશ્ન કરું છું તો હસે છે ! મહાત્મા ! તમે શું કરો છો, મને કાંઈ ખબર પડતી નથી. મહાત્મા કહે, રાજા ! મારે તમને આ જ વાત સમજાવવાની હતી. માણસો દ્વારા જે કાંઈ પણ દોષો એકબીજા ઉપર જોવાય છે. ખરેખર તે જોવાની કાંઈ જરૂર જ નથી. આપણને ભવપાર ઉતરવામાં આ જ્ઞાન ઉપયોગી છે કે નહીં બસ તેટલો જ વિચાર જરૂરી છે.

મહાત્માનો આ બહુ ઉપયોગી મર્મ ઉપદેશ રાજાના હૈયા સોંસરો ઉતરી ગયો. તેણે પોતાનું મસ્તક આ મહાત્માના ચરણોમાં મુકી દીધું. બસ આજથી તમે મારા ગુરૂ તમે મારી ભૂલ સુધારી લીધી. જીવન જીવવાની જડીબુટ્ટી તમે મને આપી. હું ધન્ય થઈ ગયો.

મિત્રો ! જોયું ને.... આ મહાત્માજીએ યુક્તિ દ્વારા આપેલું જ્ઞાન રાજાના જીવનને સાર્થક બનાવી ગયું. આટલા માટે જ જીવનમાં ગુરૂની જરૂર અને મહત્વ છે. આ વાત બધાને જરૂરી છે. એટલે જ આપણા ઈષ્ટદેવ સ્વામિનારાયણ ભગવાને સ્વયં પણ રામાનંદ સ્વામીને પોતાના ગુરૂ સ્થાને સ્થાપ્યા અને ધર્મકુળને આપણા ગુરૂસ્થાને સ્થાપીને એ પરંપરા ચાલુ રાખી.